

3. Пороцкая Т. И. Работа воспитателя вспомогательной школы. Из опыта работы : кн. для воспитателя / Т. И. Пороцкая. – М. : Просвещение, 1984. – 176 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Karpenchuk S. H. Teorija i metodyka vyhovannja : navch. posib. / S. H. Karpenchuk. – K. : Vyshha shkola, 1997. – 304 s.
2. Lipa V. A. Osnovy korrekcionnoj pedagogiki : ucheb. posob. / V. A. Lipa. – Doneck : Lebid', 2002. – 327 s.
3. Porockaja T. I. Rabota vospitatelja vspomogatel'noj shkoly. Iz opyta raboty : kn. dlja vospitatelja / T. I. Porockaja. – M. : Prosveshhenie, 1984. – 176 s.

Received March 7, 2018

Revised March 29, 2018

Accepted April 25, 2018

УДК 159.923

DOI10.32626/2227-6246.2018-41.69-78

I. А. Гуляс

inehulias@ukr.net

ЖИТТЄВИЙ УСПІХ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Hulias I. A. Life success as a socio-psychological phenomenon / I. A. Hulias // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufrieva. – Issue 41. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 69–78.

I. A. Hulias. Life success as a socio-psychological phenomenon. The concept of «life success» in the socio-psychological aspect is substantiated.

It is found that the problem of life success is controversial, as evidenced by a number of approaches to its interpretation, and, perhaps, curiosity as well. Conditions of achievement of life success and factors affecting it are considered.

It is noted that success and the social nature of man, the successful structuring of his psychological space and time are closely connected. In order to succeed, the personality must be included in the society and be separated from it. Then the personality will be able to join a professional group, to feel as a whole and at the same time to stand out, become visible,

irreplaceable, recognized. In addition, the personality must feel the time of his life, without delaying in the distant future that must be achieved now.

It is noted that modern ideas about an effective, successful creative personality clearly correlate with the principles of the subjective approach to understanding the life path of the individual.

It is emphasized on the group of Creators, who are not only concerned about themselves, but also about other people and their own lives in general, being not only as a unique «unit in the cosmic emptiness», but also as a participant and follower of human history. The creator is characterized by the feeling that his life has been «made» by so many people before, and he can make the necessary contribution to the future himself. The Creator acquires, has and is rich to create.

The essential features of the strategy of life's success are presented.

Key words: life success, level of aspirations, components of life success, strategy of life success.

І. А. Гуляс. Життєвий успіх як соціально-психологічний феномен. Обґрунтовано концепт «життєвий успіх» у соціально-психологічному аспекті.

З'ясовано, що проблема життєвого успіху є дискусійною, про що свідчать низка підходів щодо його тлумачень і, мабуть, цікавість також. Розглянуто умови досягнення життєвого успіху та чинники, що на нього впливають.

Указано на тісний зв'язок успіху із соціальною природою людини, вдалою структурованістю її психологічного простору та часу. Щоб досягти успіху, особистість має бути включена у соціум і відособлена від нього. Тоді вона зможе злитися з професійною групою, почуватися з нею як єдине ціле та водночас виокремитися, стати помітною, незамінною, визнаною. Крім того, вона має відчувати плин часу свого життя, не відкладаючи на далеке майбутнє те, чого потрібно досягати вже тепер.

Зазначено, що сучасні уявлення про ефективну, успішну, творчу особистість чітко співвідносяться з положеннями суб'єктного підходу до розуміння життєвого шляху особистості.

Акцентовано на групі Творців, яким властиво піклуватися не лише про себе, але й про інших людей і власне життя загалом, усвідомлюючи себе не лише як унікальну «одиночку в космічній порожнечі», але і як учасника та продовжувача людської історії. Творцю властиве відчуття того, що його життя «зробили» таким багато людей до нього, і він сам зможе внести в життя потрібний вклад для майбутнього і майбутніх. Творець набуває, має і багатіє, щоб творити.

Представлено сутнісні ознаки стратегії життєвого успіху.

Ключові слова: життєвий успіх, рівень домагань, компоненти життєвого успіху, стратегія життєвого успіху.

Постановка проблеми. Проблема життєвого успіху є складною і полівимірною. Складність його вивчення обумовлено та-

кими ключовими аспектами: 1) суперечністю суб'єктивного й об'єктивного в успіху (з одного боку, успіх суб'єктивний, оскільки співвідноситься з особистісними критеріями успішності-неуспішності, індивідуалізацією власної особистості в соціальному середовищі; з іншого – успіх об'єктивний, оскільки обумовлений соціальними стереотипами успішності, прагненням не бути ізольованим від оточення, прагненням бути визнаним у соціальній групі, самоутвердитися в ній; 2) життєвий успіх, з одного боку, є результатом життєдіяльності особистості, вибудованої за логікою послідовних досягнень, з іншого – відправним пунктом, метою, що спрямовує особистість на її життєвому шляху; 3) існує суперечність між життєвими домаганнями та реальними можливостями для їх реалізації, що зумовлено, з одного боку, нестабільністю соціального середовища, з іншого – неготовністю, невмінням особистості до проектування власного життя [3, с. 3–4]. Усе викладене вище обумовлює актуальність означеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження проблеми успіху займалася низка науковців: У. Джемс (самоповага = успіх / домагання), К. Левін, Ф. Хоппе (зв'язок успіху / неуспіху з рівнем домагань особистості), М. Аткинсон, Р. МакКлелланд (мотивація прагнення до успіху й уникнення невдачі), А. Маслоу, К. Роджерс (успіх як тенденція до самоактуалізації), А. Адлер, К.-Г. Юнг (успіх як основа успішної самореалізації).

Наразі Лабораторією нових інформаційних технологій навчання Інституту психології ім. Г. С. Костюка Академії педагогічних наук України розробляється масштабний науково-дослідницький державний проект «Психологія успіху», автором і куратором якого є Юнона Лотоцька (Гльїна). Мета проекту – розробити універсальну науково обґрунтовану ментальну модель життєвого успіху з урахуванням гендерних, вікових, культурних, філософсько-релігійних аспектів; визначити психологічні координати особистісної успішності.

Мета статті – обґрунтування концепту «життєвий успіх» у соціально-психологічному аспекті.

Вклад основного матеріалу дослідження. Людина має вроджене бажання досягти успіху – це щось настільки ж природне для неї, як і подих. Одна з найбільших її потреб – досягти мети у житті, для чого необхідно знання механізму успіху. «Успіх – це постійне здійснення тих цілей, що ми поставили перед собою, і

які винятково важливі для нас» [8, с. 37]. Успіх – це не лише результат, але й процес руху на шляху до його досягнення, розвиток можливостей людини, розкриття її потенціалу.

У психології успіх найчастіше розуміють як уміння у душі гармонії і рівноваги пристосуватися до різноманітних і постійно мінливих умов життя [7, с. 6]; особливу оцінку людиною результату власних дій і зусиль, показник її своєрідного становища у суспільстві, що, відповідно, задає специфіку її соціальних зв'язків і відносин [1, с. 212]; реалізацію певного прагнення людини у конкретній життєвій ситуації, досягнення бажаної соціальної позиції та переживання задоволеності й високої самооцінки; є позитивним результатом наполегливої і непростой діяльності, спрямованої на досягнення значущих особистісних цілей, що відтворюють водночас і соціальні орієнтири суспільства [10, с. 203]; особистісне зростання і розвиток [6, с. 12]. Це такий розвиток сили та здібностей, за допомогою яких людина досягає бажаних етапів у своєму житті, організовує свою енергію і зусилля, а також знання і здібності.

Категорію «успіх» часто використовують нарівні з такими поняттями як самоутвердження, самореалізація, мета, сенс життя, визнання, культурний ідеал, стандарт тощо. Тому в психології складно визначити зміст цього поняття.

На переконання І. Г. Єрмакова, «життєвий успіх – це і результат, і суспільна оцінка результату (результатів) життєвого проекту. Він не може розглядатись у відриві від передбачених проектом творінь або дій особистості, які оцінені як успішні, здобули визнання. Життєвий успіх – це важливий критерій результативності життєвого проекту, його значущості для оточуючих особистість людей» [9, с. 257].

Ю. М. Ільїна [4] розглядає життєвий успіх крізь призму побудови та функціонування ментальної моделі, що забезпечує досягнення успіху в житті та містить такі компоненти:

- фінансовий складник – відображає модель поведінки «у зароблянні, зберіганні фінансових статків, витратах»;
- комунікативний складник – відображає здатність особи «до встановлення, зберігання і розвитку конструктивних, розвивальних відносин»;
- досвідний складник – ідеться про усвідомлення «своєї карти психотравм» і копінг-стратегій;
- сімейний складник – усвідомлення родинних ролей, родинного профілю аналогічної та протилежної статей;

- віковий складник – співвідношення власного часу життя з «обов'язковою життєвою програмою»;
- здоров'я – створення власного психосоматичного профілю;
- гендерний складник – усвідомлення гендерних ролей, які бере на себе особистість;
- мотиваційно-ціннісний складник – усвідомлення власних цінностей і побудова стратегії життя на їх основі;
- емоційний складник – визначення «ресурсного стану, котрий дозволяє підтримувати життєву активність на бажаному рівні»;
- професійний складник – вибір оптимального для людини виду діяльності.

Сучасні дослідники активно вивчають умови досягнення життєвого успіху та чинники, що на нього впливають. Так, Б. Трейсі [11, с. 18–26] виокремлює сім основних складових успіху.

1. Мир у душі. Лише живучи в гармонії з власними вищими цінностями та внутрішніми переконаннями, ви зможете досягти миру в душі.

2. Здоров'я й енергія – нормальний фізичний стан людини. У тіла є природне прагнення до здоров'я, і тіло про нього піклується навіть за відсутності фізичного та ментального втручання.

3. Ставлення з любов'ю до тих, хто поруч із вами, до людей, які вас люблять і піклуються про вас.

4. Фінансова свобода. Більшість неприємностей пов'язана із занепокоєнням через гроші.

5. Високі цілі й ідеалі, що складають зміст вашого життя.

6. Самопізнання і самосвідомість, що йдуть пліч-о-пліч із внутрішнім щастям і зовнішніми досягненнями.

7. Відчуття самореалізації або того, що ви стаєте тим, ким хочете стати.

Визначення семи складових успіху дає набір цілей, яких необхідно досягти. Життя переконливо свідчить про те, що далеко не кожна людина, яка до чогось прагне, ставить перед собою певну мету та реально її досягає. Дуже рідко трапляються люди, яким удається більш-менш повно реалізувати свій потенціал і досягти успішного виконання життєвих планів. Прагнення ж до життєвого успіху, особливо в молодому віці, властиве майже кожному. Треба лише навчитися його реалізовувати. При цьому варто пам'ятати, що всі можливості життєвого успіху закладено в нас самих. Визначаючи мету, ми даємо поштовх процесу ви-

вільнення внутрішніх сил. Вони зможуть розкритися у процесі нашого особистісного зростання [7, с. 7].

Вагомий внесок у дослідження проблеми успіху зроблено представниками школи К. Левіна, які довели, що не ступінь складності завдання, а рівень домагань (за Т. Дембо) особистості стає вирішальним чинником визначення певного результату як успішного чи неуспішного. Якщо результат досягає змодельованого завдяки рівню домагань чи перевищує його, виникає відчуття успіху, якщо ж ні – людина переживає невдачу. Як правило, після успіху рівень домагань людини підвищується, а після невдачі – знижується.

У цьому контексті Ф. Хоппе вивчав психологічну сутність успіху-неуспіху та їх вплив на поведінку людини. Учений дійшов висновку, що оцінка індивідом ступеня успішності-неуспішності своїх дій залежить не лише від конкретного результату, а й від обраного рівня домагань.

Серед аспектів вивчення рівня домагань (за К. Левіним) у форматі нашого дослідження доцільно розглянути два з них: 1) дослідження психологів свідчать про те, що формування рівня домагань індивіда пов'язано з постановкою і трансформацією цілей досягнення. Досягнення мети означає, що здійснюється перехід із теперішнього – актуального стану в більш задовільний кінцевий – нормативний стан. Якщо індивід досягає поставленої мети чи перевищує її, то дія розцінюється як успіх, якщо не досягає – як невдача; 2) дослідження рівня домагань виявили його складну детермінацію. За тривалістю у часі виокремлюють ситуативні детермінанти (характеристики завдання, віддаленість ситуації досягнення, емоційний настрій) і стійкі детермінанти (минулий досвід, групові, культурні чинники). За тривалістю стосовно людини виокремлюють об'єктивні детермінанти (вимоги «ззовні») і суб'єктивні детермінанти (певний рівень когнітивного розвитку, зокрема психічні складові, що опосередковують реагування людини).

Отже, постановка мети досягнення і безпосередньо власне досягнення є наслідком взаємодії двох різновидів чинників – об'єктивних і суб'єктивних. Про це також свідчать результати досліджень Дж. Аткинсона і Х. Хекхаузена.

Дещо пізніше, у 70–80-х роках ХХ ст., в американській психології означена проблема набуває іншого аспекту вивчення – у сенсі уникнення успіху як специфічної психологічної установки, яку можна маркувати як страх успіху (М. Хорнер). Зауважи-

мо, що концепція страху успіху виявилася оманливою, оскільки в сучасному суспільстві не існує ні мотивації, ні, тим паче, страху успіху.

Успіх тісно пов'язаний із соціальною природою людини, вдаюлю структурованістю її психологічного простору та часу. Щоб досягти успіху, особистість має бути включена у соціум і відособлена від нього. Тоді вона зможе злитися з професійною групою, почуватися з нею як єдине ціле, і водночас виокремитися, стати помітною, незамінною, визнаною. Крім того, вона має відчувати плин часу свого життя, не відкладаючи на далеке майбутнє те, чого потрібно досягати вже тепер [10, с. 203].

Моделі успіху, що транслюються засобами масової інформації чи вилучаються з мемуарів, біографій та інтерв'ю, охоплюють такі елементи: сферу активності (одну чи кілька, публічну – приватну), життєві обставини (перешкоди, кризові ситуації), соціальні індикатори успіху (суспільне визнання, фінансові досягнення, авторитет, владу), індивідуальні індикатори успіху (нову ідентичність, самоповагу, задоволеність життям), внутрішні ресурси (ділові, моральні, творчі, соціально-психологічну компетентність, стратегії копінгу тощо), ресурси середовища (підтримку, допомогу, протекцію, везіння).

Шанси стати успішною більші у людини, яка має відповідні здібності та мотиви, виражені диспозиції до досягнення, яка вже ознайомлена з перемогами та вірить у себе. Як правило, відповідна структура особистості формується ще в дитячі роки, і перші успіхи радісно переживаються саме у сім'ї. Хоча можливі й контрсценарії, коли людина, яку ніколи не підтримували батьки й учителі, всупереч життєвим обставинам доводить собі та своєму колишньому оточенню, чого вона варта [10, с. 204].

Визначимо, що сучасні уявлення про ефективну, успішну, творчу особистість чітко співвідносяться з положеннями суб'єктивного підходу до розуміння життєвого шляху особистості. Автор синтез-технології – нового психологічного практичного напрямку – М. І. Козлов так описує філософію життя ефективної людини [5, с. 31]: «Кожна людина – автор свого життя. ... Якщо вона представляє себе Жертвою – це також її авторський твір. А ті дії, які людина вважає вимушеним чи природним своїм реагуванням на ... також є її довільним і вільним, авторським вибором. У кожній людині, як у Всесвіті, є все, треба лише вміти відкрити й використати потрібне. ... Отриманий людиною результат свідчить передусім не про вдалі чи складні обставини, а про істинні намі-

ри людини. ... Ваш головний вибір і головна життєва удача – вибір між принципово різними способами досягти успіху в житті: перший спосіб – свій успіх створити самому, досягти його своїми зусиллями, другий – очікувати його, як подарунок від світу, чи отримати за рахунок когось» [5, с. 36]. Так визначаються у своєму виборі та з'являються на світ Діячі і Паразити. Ще важливими є питання, що визначають філософію життя кожної людини (за М. І. Козловим): заради чого, заради кого ви живете? куди, на що спрямовано ваш успіх? Серед Споживачів, Паразитів, Романтиків і Творців, виокремлених автором синтез-технології, нашу увагу привертає група Творців: їм властиво піклуватися не лише про себе, але й про інших людей і власне життя загалом, усвідомлюючи себе не лише як унікальну «одиницю в космічній порожнечі», але і як учасника та продовжувача людської історії. Творцю властиве відчуття того, що його життя «зробили» таким багато людей до нього, і він сам зможе внести в життя потрібний вклад для майбутнього і майбутніх. Творець набуває, має і багате, щоб творити. У цьому контексті Е. Фромм ставив подібне запитання як вибір: «Мати чи Бути», А. П. Брег – ще простіше: «Жити, щоб їсти, чи їсти, щоб жити?».

Описуючи стратегію життєвого успіху, О. В. Іващенко і Н. А. Щербаківа [2, с. 73] вказують, що така стратегія:

– передбачає індивідуальне вирішення своєї життєвої долі, наявність внутрішнього самоконтролю, почуття відповідальності за своє життя, вчинки, поведінку;

– полягає у творчому осягненні цінності свого життя, що проявляється в інтересі, захопленні, задоволенні та постійному пошуку індивідуальної стратегії;

– відкриває можливість кожній людині змінити своє життя, зробити його кращим, створивши для цього умови, яких досі немає в наявності, тощо.

Висновки. На основі опрацьованої літератури зрозуміємо: 1) поняття «життєвий успіх» не має чіткого визначення, яке було б універсальним і відображало всі аспекти специфіки терміна. Тому різні визначення у цьому випадку – не відсутність його точного й однозначного розуміння, а багатство й різноманітність, а подекуди – і глибина терміна; 2) варто визнати значущість розробленого зарубіжними психологами категоріального апарату щодо феномену успіху, зокрема, категорій «рівень домагань», «мотивація досягнення». Уведення цих категорій виявило цілепокладальний характер досягнення успіху; 3) на особли-

ву увагу заслуговує виокремлення психологами суб'єктивних і об'єктивних чинників досягнення успіху.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в емпірично-му вивченні окресленого феномену представників різних вікових категорій і фахів.

Список використаних джерел

1. Артамошина Ю. В. Особенности представлений женщин о жизненном успехе / Ю. В. Артамошина // Вестник Тамбовского университета. Серия «Гуманитарные науки». – 2007. – № 4 (48). – С. 211–215.
2. Бабулина Л. В. Субъектные и сценарные стратегии жизненного пути личности / Л. В. Бабулина // Мир психологии. – 2007. – № 1. – С. 68–78.
3. Галюк А. Д. Особенности представлений молодежи о жизненном успехе в современной России : дис. ... канд. социолог. наук : 22.00.06 / Алёна Дмитриевна Галюк. – Екатеринбург, 2004. – 145 с.
4. Ільїна Ю. М. Методика дослідження життєвого сценарію «успіх» [Електронний ресурс] / Ю. М. Ільїна. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/1711/1/Lototska_lifescenario_research_metod_2010.pdf.
5. Козлов Н. И. Формула успеха, или Философия жизни эффективного человека / Н. И. Козлов. – М. : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. – 304 с.
6. Левченко В. В. Секреты успеха и успешности современного человека : [монография] / В. В. Левченко. – М. : ФЛИНТА, 2014. – 259 с.
7. Романовський О. Г. Філософія досягнення успіху : [підручник] / О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко. – Харків : НТУ «ХПІ», 2007. – 592 с.
8. Тернер К. Мы рождены для успеха / Колин Тернер. – М. : ГРАНД-ФАИР, 2001. – 139 с.
9. Технології життєвого успіху : [практично зорієнт. посіб.] / [І. Г. Єрмаков та ін. ; редкол. : І. Г. Єрмаков та ін.]; М-во освіти і науки України. – К. : Гімназія «Консул» № 86, 2007. – 663 с.
10. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості / Тетяна Михайлівна Титаренко. – К. : Марич, 2009. – 232 с.
11. Трейси Б. Достижение максимума / Брайан Трейси. – Минск : Попурри, 2000. – 368 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Artamoshina Y. V. Osobennosti predstavlenij zhenzhin o zhiznennom uspeche / Y. V. Artamoshina // Vestnik Tambovskogo universiteta. Serija «Gumanitarnye nauki». – 2007. – № 4 (48). – S. 211–215.
2. Babulina L. V. Subjektnye i scenarnye strategii zhiznennogo puti lihnosti / L. V. Babulina // Mir psichologii. – 2007. – № 1. – S. 68–78.
3. Galjuk A. D. Osobennosti predstavlenij molod'ezhi o zhiznennom uspeche v sovremennoj Rossii : dis. ... kand. sociolog. nauk : 22.00.06 / Al'ena Dmitrievna Galjuk. – Jekaterinburg, 2004. – 145 s.
4. Il'ina Y. M. Metodyka doslidzhennja zhyttevoho scenariju «uspich» [Elektronnyj resurs] / Y. M. Il'ina. – Rezhym dostupu : http://lib.iitta.gov.ua/1711/1/Lototska_lifescenario_recearch_metod_2010.pdf.
5. Kozlov N. I. Formula uspecha, ili Filosofija zhizni effektivnogo hceloveka / N. I. Kozlov. – M. : AST-PRESS KNIGA, 2004. – 304 s.
6. Levhcenko V. V. Sekrety uspecha i uspeshnosti sovremenного hceloveka : [monografija] / V. V. Levhcenko. – M. : FLINTA, 2014. – 259 s.
7. Romanovs'kyj O. H. Filosofija dosjahnenn'a uspichu : [pidruhennyk] / O. H. Romanovs'kyj, V. E. Mychajlyhcenko. – Charkiv : NTU «CHPI», 2007. – 592 s.
8. Ternер K. My rozhdeny dlja uspecha / Kolin Ternер. – M. : GRAND-FAIR, 2001. – 139 s.
9. Technolohii zhyttjevoho uspichu : [praktyhčno zorient. posib.] / [I. H. Jermakov ta in. ; redkol. : I. H. Jermakov ta in.] ; M-vo osvity i nauky Ukrai'ny. – K. : Himnazija «Konsul» № 86, 2007. – 663 s.
10. Tytarenko T. M. Suhcasna psychologija osobystosti / Tetjana Mychajlivna Tytarenko. – K. : Maryhc, 2009. – 232 s.
11. Trejsi B. Dostizhenije maksimuma / Brajan Trejsi. – Minsk : Popurri, 2000. – 368 s.

Received February 26, 2018

Revised March 15, 2018

Accepted April 11, 2018